

SZOCIOLÓGIA

Általános érettségi tantárgyi vizsgakatalógus ◀

▶ Splošna matura

A tantárgyi vizsgakatalógus a **2014.** évi tavaszi vizsgaidőszaktól érvényes az új megjelenéséig. A katalógus érvényességéről mindig a folyó évi Általános érettségi vizsgakatalógus rendelkezik abban az adott évben, amikor a jelölt érettségi vizsgát tesz.

ÁLTALÁNOS ÉRETTSÉGI TANTÁRGYI VIZSGAKATALÓGUS – SZOCIOLÓGIA
A szociológia Általános Érettségi Országos Tantárgyi Bizottsága

Prevod izvirnika: PREDMETNI IZPITNI KATALOG ZA SPLOŠNO MATURO – SOCIOLOGIJA

A katalógust készítették:

dr. Stanislav Andolšek
Leonida Konič
dr. Matej Makarovič
mag. Mirjam Počkar
dr. Marina Tavčar Krajnc

Magyar nyelvre fordította:
Kristina Szőke

A magyar fordítás lektora:
dr. Anna Kolláth

A vizsgakatalógust a Szlovén Köztársaság Köznevelési Szaktanácsa a 2012. június 21-i, 150. ülésén fogadta el, és a 2014. évi tavaszi vizsgaidőszaktól az új vizsgakatalógus hatályba lépéséig érvényes.
A katalógus érvényességéről az adott évben az az évi Általános érettségi vizsgakatalógus rendelkezik.

© Državni izpitni center, 2012
Vse pravice pridržane.

Kiadta:
Državni izpitni center

A kiadásért felel:
dr. Darko Zupanc

Szerkesztő:
Špela Majnik
dr. Andrejka Slavec Gornik
Joži Trkov

Tördelés:
Dinka Petje

Ljubljana 2012

ISSN 2335-2639

TARTALOM

1	BEVEZETŐ	5
2	A VIZSGA CÉLJAI	6
3	A VIZSGA FELÉPÍTÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE	7
3.1	A vizsga szerkezete	7
3.2	A feladattípusok és értékelésük	7
3.3	Kritériumok a vizsga és a vizsgarészek értékeléséhez	8
4	A VIZSGA ANYAGA ÉS CÉLJAI	13
4.1	Egyén – társadalom – szociológia	13
4.2	Az identitás és a kultúra	14
4.3	Társadalmi különbségek és egyenlőtlenségek	15
4.4	Döntéshozatal a közösségben	16
4.5	A modern világ kihívásai	17
4.6	A szociológiai kutatás módszerei	19
4.7	Társadalom – egészség, test, betegség	19
4.8	A család	20
4.9	Oktatás	21
4.10	A vallás és a vallási rendszerek	21
4.11	A deviancia és a bűnözés	23
4.12	Tömegmédia és tömegkommunikáció	23
4.13	Tudomány – társadalmi fejlődés és ökológiai kérdések	24
4.14	Munka, modern társadalmi szervezetek és a szabadidő	25
5	FELADATMINTÁK AZ ÍRÁSBELI VIZSGÁHOZ	27
5.1	Strukturált feladatok	27
5.2	Esszé típusú feladatok	31
6	SZEMINÁRIUMI DOLGOZAT	32
6.1	A téma kiválasztása és a probléma meghatározása	32
6.2	A felkészülés – lépésről lépésre	32
6.3	Terjedelem és forma	35
6.4	Elemek	35
6.5	Hivatkozás	36
6.6	A tanár segítő munkája a dolgozat elkészítésében	38
7	A SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ JELÖLTEK	39
8	IRODALOMJEGYZÉK	40

1 BEVEZETŐ

Az általános érettségi tantárgyi vizsgakatalógus – Szociológia (a továbbiakban katalógus) azoknak a diákoknak készült, akik az általános érettségi vizsgán a szociológiát választható érettségi tantárgyként választották, valamint azoknak a tanároknak, akik majd felkészítik a diákokat az általános érettségi vizsgára.

A katalógus meghatározza a vizsga céljait, amelyek ellenőrzése különböző taxonómiai szinteken folyik. A vizsga feladatai által ellenőrizhető a tények ismerete, a kiválasztott szociológiai tartalmak megértésének, valamint az adatok elemzésének és értelmezésének képessége. A szemináriumi dolgozat keretében – a kiválasztott kutatási témában – értékelhető a tudás és az alkalmazás integrációjára való képesség is.

A katalógus az érvényben levő tanterven¹ alapszik, amelynek tartalma az általános középiskolai program keretében alapfokon valósul meg, továbbá az Országos Általános Érettségi Bizottságának azokon a határozatain, amelyek a vizsgák és a tantárgyi vizsgakatalógusok szerkezetére vonatkoznak. Ezeket az *Általános érettségi vizsgakatalógus* határozza meg.

A szociológiai általános érettségi vizsga ún. »külső« (két feladatlapból álló írásbeli vizsga) és »belső« részből (szemináriumi dolgozat) áll. A vizsga »külső« részére 210 perc áll rendelkezésre. A feladatlapok feladatai összhangban vannak a vizsga azon céljaival és anyagával, amely ellenőrzése az általános érettségi keretében történik. A vizsga »belső« részét a szemináriumi dolgozat képezi. Ezt a diákok a tanév közben – a jelölt tanárának (a továbbiakban tanár) irányításával készítik el. A szemináriumi dolgozatot – a katalógusban meghatározott értékelési kritériumok szerint – a tanár osztályozza. A szemináriumi dolgozat kutatómunka eredménye, elkészítésében az ismeretszerzési célok mellett a procedurális célok is fontosak.

A jelöltek a szociológiai általános érettségi vizsgán a katalógusban meghatározott elvárásokkal, valamint az Érettségiről szóló törvénnyel, és a nem törvényerejű, kiegészítő jogszabályokkal összhangban vizsgáznak.

¹ Učni načrt. Sociologija [Elektronski vir]: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni, izbirni predmet, matura (70,120 ur)/predmetna komisija Tanja Popit ... [et al.]. - Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, 2008. Sprejeto na 110. seji Stokovnega sveta RS za splošno izobraževanje 14. 2. 2008.
http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/gimnazija/ucni_nacrti.htm

2 A VIZSGA CÉLJAI

A jelölt:

- tudja és értse a kiválasztott szociológiai témakörök ismeretanyagát;
- tudja és ismerje az alapvető szociológiai koncepciókat és elméleti megközelítéseket;
- ismerje és önállóan magyarázza el a szociológiai fogalmakat (értse meg és alkalmazza a szociológiai terminológiát és a koncepciókat);
- alkalmazza az elsajátított tudást új példákon;
- értse meg a társadalmi és az egyéni problémákat a tágabb társadalmi és kulturális kontextus perspektívájában;
- mutassa ki a társadalmi problémák, folyamatok és jelenségek észlelése iránti érzékenységet;
- alkalmazza a szociológiai koncepciókat és megközelítéseket a társadalmi jelenségek megértésénél és megmagyarázásánál;
- elemezze és értelmezze az adatokat és a magyarázatokat;
- elemezze a kutatások eredményeit, és mutasson rá azok gyakorlati alkalmazására;
- dolgozzon ki és végezzen el egy egyszerű szociológiai kutatást, a következőket figyelembe véve:
 - meghatározza a kutatás problémáját és kidolgozza a szemináriumi dolgozat tervét;
 - kiválasztja a forrásmunkákat, összehasonlítja és értelmezi őket;
 - elemzi és kritikusan értékeli a társadalomtudományi kutatások, valamint a különféle információk, anyagok és források adatait és eredményeit;
 - elemzi az ismeretanyagot, nyelvileg megfelelően fogalmaz, az egyes részeket logikusan összeköti;
 - következtetéseket von le.

3 A VIZSGA FELÉPÍTÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

3.1 A vizsga szerkezete

► Írásbeli vizsga – a vizsga »külső« része

Feladatlap	Cím	Időtartam	Az osztályzat része	Osztályozás	Segédeszközök
1	Strukturált feladatok	90 perc	35 %	külső	töltőtoll vagy golyóstoll
2	Esszé típusú feladatok	120 perc	45 %		
Összesen		210 perc	80 %		

Az 1. feladatlap megírása után, azaz a 2. feladatlap megoldása előtt 30 perces szünet van.

► Szemináriumi dolgozat – a vizsga »belső« része

	Az osztályzat része	Osztályozás	Terjedelem
Szemináriumi dolgozat	20 %	belső	10–20 oldal
Összesen	20 %		

3.2 A feladattípusok és értékelésük

► Írásbeli vizsga

Feladatlap	Feladattípus	A feladatok száma	Osztályozás
1	Strukturált feladatok ²	4 Az érettségiző 2 strukturált feladatot választ és old meg.	mindegyik feladat 20 pontot ér 40 pont
2	Esszé típusú feladatok	5 Az érettségiző 2 feladatot választ és old meg.	mindegyik feladat 20 pontot ér 40 pont

► Szemináriumi dolgozat

Feladattípus	Osztályozás
Elméleti vagy elméleti-empirikus szemináriumi dolgozat	20 pont

² Mindegyik strukturált feladat maximum 14 kérdést tartalmaz. A kérdések zárt típusúak (kiválasztás, összekötés, rendszerezés, kiegészítés, helyettesítés, korrekció, következtetés, rövid válaszok), félig nyílt típusúak (rövid válaszok) vagy nyílt típusúak (önálló – néhány mondatos – fogalmazás). Egy-egy strukturált feladat felépítése: maximum 5 zárt típusú kérdés, maximum 5 félig nyílt típusú kérdés és maximum 6 nyílt típusú kérdés. Mindegyik strukturált feladat a tervezett taxonómiai szintek viszonyának függvényében készült.

3.3 Kritériumok a vizsga és a vizsgarészek értékeléséhez

3.3.1 A taxonómiai szintek része

A taxonómiai szintek része	1. feladatlap	2. feladatlap	Semináriumi dolgozat
I. Tudás	15 %	10 %	5 %
II. Megértés és alkalmazás	10 %	15 %	5 %
III. Elemzés, szintézis és önálló értelmezés	10 %	20 %	10 %

3.3.2 Kritériumok a vizsgarészek értékeléséhez

A vizsgarészek meghatározott kritériumai az adott rész tartalmával, a taxonómiai szintek részeivel, valamint azokkal a követelményekkel és feltételekkel vannak összhangban, amelyek keretein belül bizonyítja az érettségiző a vizsga céljainak (írásbeli vizsga, semináriumi dolgozat, időkorlát, a tanár segítsége) az elérését.

ÍRÁSBELI VIZSGA

► 1. feladatlap

Az 1. feladatlap strukturált feladatainak osztályozási kritériumait – konkrét példákon – az 5. fejezet részletezi.

► 2. feladatlap

Egy-egy esszékérdésre 300–500 szóban megfogalmazott választ várunk el.

A 2. feladatlap esszé típusú kérdései az általános – az esszé típusú válaszokra érvényes – osztályozási séma alapján értékelendők.

Pontszám Elvárások

0–5	Nincs szociológiai rálátása a problémára, vagy a válasz tartalma nem kapcsolódik a feladatban meghatározott témához. Válasza nem tartalmazza a probléma elemzéséhez vagy tárgyalásához szükséges elemeket; csak néhány általános, józan ésszel is belátható megállapítást, tényt és információt sorol fel. Nem alkalmaz szociológiai szakterminológiát, a szöveget nem köti össze.
6–9	Részben meghatározza a problémát: felsorol néhány megfelelő tényt, megállapítást és információt; több felsorolt megállapítás és állítás téves. A tényeket és állításokat nem támasztja alá érvekkel. Csak részben formálja meg a következtetéseket a felsorolt adatok alapján.
10–13	Meghatározza a problémát: a felsorolt tények, megállapítások és információk részben megfelelnek, és szociológiai szempontból relevánsak. A felsorolt adatok alapján olyan következtetéseket von le, amelyek fontosak a probléma részletezésénél és a témáról való értekezésnél. Részben már érvel is.
14–17	Világosan meghatározza a problémát: olyan – megfelelő és szociológiailag releváns – megállapításokat, tényeket és információkat sorol fel, amelyek alapján következtetéseket von le. Ezeket – ismerve a szociológiai problematikát – argumentálja is. Válasza megfelelő szociológiai szakterminológiát tartalmaz, és rámutat a szociológiai elméletek ismeretére, amennyiben a feladat ezt explicit módon megköveteli.

- 18–20 **Világosan meghatározza a problémát:** megfelelő és szociológiailag releváns adatokat, információkat és tényeket sorol fel, összeköti őket, megfelelő következtetéseket formál, és egészében argumentálja őket. Válasza tükrözi a szociológiai szakterminológia és a szociológiai elméletek ismeretét – amennyiben a feladat ezt explicit módon megköveteli. Válaszából kiderül, hogy a címben szereplő problémát össze tudja kötni az egyéb szociológiailag releváns problémákkal, illetve a címben szereplő problémát tágabb társadalmi keretbe helyezi.

Az osztályozó tanár figyelembe veszi a **szöveg nyelvi megformálását** is. Ha úgy gondolja, hogy a probléma nyelvi megformálása nem megfelelő, maximum 5 ponttal csökkentheti az összpontszámot.

Az esszé típusú feladatok értékelésekor figyelembe kell venni a **további (tartalmi) utasításokat az értékeléshez**. Ezeket – az esszé típusú feladat konkrét példájának segítségével – az 5. fejezet részletezi.

SZEMINÁRIUMI DOLGOZAT

A vizsga »belső« részét képezi a szemináriumi dolgozat. A szemináriumi dolgozat osztályozási szempontjai:

Értékelési szempont	Pontszám
1. a probléma meghatározása/a téma szociológiai tárgyalásának terve	4
2. a megfelelő munkamódszerek kiválasztása és alkalmazása	3
3. az eredmények, a tények és az adatok elemzése, értelmezése és értékelése	5
4. következtetés az elméleti tudás és az eredmények figyelembevételére alapján	5
5. a tárgyalt probléma bemutatása – megfelelő nyelvi alakban	3

► Értékelés

1. A probléma meghatározása

Az érettségiző képes a probléma meghatározására és a munka megtervezésére. Az osztályozás a problémaválasztás eredetisége és bemutatása, valamint a tárgyalt téma igényessége és időszerűsége alapján folyik.

Első szint (0–1 pont)

Az érettségiző egyszerű tervet mutat be. A problémát nem határozza meg világosan. A dolgozat vagy túlságosan szűk vagy túlságosan tág területet ölel fel. A kiválasztott probléma elemzésekor nem tapasztalható a szociológiai szemlélet. A célok és a hipotézisek nincsenek világosan meghatározva. A dolgozat nem tartalmaz összegzést és kulcsszavakat, illetve ezek nem megfelelőek, azaz nem a lényeges tartalmi adatokat emelik ki. A dolgozat tartalma nincs összhangban a dolgozat címével.

Második szint (2–3 pont)

A munka terve világosan áttekinthető. Az érettségiző a dolgozat céljait, a problémát, illetve a kutatási kérdést és/vagy a hipotéziseket eléggé világosan meghatározza. Fellelhető a szociológiai szemlélet, viszont a tárgyalás különböző lehetőségeit és szempontjait nem veszi figyelembe. Az összegzés nem hangsúlyozza a dolgozat megfelelő lényeges adatait, a kulcsszavak pedig csak részben emelik ki ezeket. A dolgozat tartalma összhangban van a dolgozat címével.

Harmadik szint (4 pont)

A terv kialakítása világos, és megfelel a kiválasztott problémának, amelyet az érettségiző részletesen megfogalmaz. Az érettségiző meghatározza a tárgyalandó célokat és kérdéseket. A hipotéziseket világosan meghatározza. Fellelhető a szociológiai szemlélet, a tárgyalás különböző lehetőségeit és szempontjait is figyelembe veszi. Az érettségiző figyelmeztet a kiválasztott szociológiai megközelítés előnyeire és hátrányaira, valamint annak jelentőségére. Az összegzés megfelelően tartalmazza a dolgozat lényeges adatait, a kulcsszavak is kellőképpen kiemelik ezeket. A dolgozat tartalma összhangban van a dolgozat címével.

2. A munkamódszerek kiválasztása és alkalmazása

Az érettségiző elméleti tudása, valamint a módszerek kiválasztásában, az adatok és információk megszerzésében kimutatott mindazon képességei osztályozandók, amelyek fontosak a probléma elemzésénél. Az osztályozáskor figyelembe kell venni azt, hogy az alkalmazott módszertani eljárások összhangban vannak-e a meghatározott célokkal és hipotézisekkel, illetve a kapott adatok és információk minőségét.

Első szint (0–1 pont)

Az alkalmazott módszerek nem vagy csak részben felelnek meg a kiválasztott problémának, a céloknak és a hipotéziseknek. A felhasznált másodlagos források (szociológiai szakirodalom, egyéb – elméleti és empirikus adatokat tartalmazó – nyomtatott és internetes forrás) nem megfelelőek. A megszerzett tudás, az információk és az adatok egyáltalán nem vagy csak részben vonatkoznak a dolgozat céljaira.

Második szint (2 pont)

Az érettségiző olyan adatokat és információkat szerez, amelyek jórészt lényegesek a probléma elemzésében. Nem alkalmazza viszont azokat a módszereket és forrásokat, amelyekkel alaposabban alátámaszthatná az eredményeket, másrészt néhány adat és információ a dolgozat meghatározott céljai vonatkozásában nem lényeges. A dolgozathoz nem derül ki, hogy az érettségiző megértette-e az alkalmazott módszerek előnyeit és hátrányait.

Harmadik szint (3 pont)

A különböző módszerek alkalmazásával és a tervvel összhangban megfelelő és pontos információkhoz és adatokhoz jut, amelyek a tárgyalt probléma céljára vonatkoznak. Magas szintű és lényeges szociológiai forrásokból merít. Minősíti is az alkalmazott módszereket (annak előnyeit és hátrányait, illetve felhasználásának korlátait).

3. Elemzés, interpretáció és értékelés

Az érettségiző képessége aszerint értékelendő, hogy miként értelmezi az összegyűjtött adatokat és eredményeket. Az adatok feldolgozásában, az eredmények megértésében, a lényeglátásban és a folyamat értelmezésében megmutatózó képességet kell osztályozni.

Első szint (0–2 pont)

Az összegyűjtött adatokat túl egyszerűen írja le. A másodlagos forrásokból vett adatok idézésekor nem mutatja fel a forrás eredetét. A kiválasztott és bemutatott információk egyáltalán nem vagy csak részben felelnek meg a dolgozat céljainak. Közöttük nincs szerkezetbeli összefüggés. A kutatási eredmények bemutatása az empirikus részben nem megfelelő (nem alkalmaz megfelelő grafikonokat, táblázatokat és/vagy szöveges formákat). Saját kutatási eredményeit nem kísérli meg összevetni elméleti tudásával, illetve a másodlagos empirikus adatokkal. Nem alkalmaz megfelelő szociológiai terminológiát; a bizonyításban nyilvánvaló az elfogultság. Nem kritikus a forrásmunkák és információk tárgyalásában, ezeket nem tudja összekötni vagy kombinálni.

Második szint (3–4 pont)

Az adatokat pontosabban elemzi. A másodlagos forrásokat megfelelően alkalmazza, és megadja ezek eredetét. A különböző forrásokból kiválasztott és bemutatott információk összhangban vannak a dolgozat céljaival, közöttük szerkezetbeli összefüggés van. Saját kutatási eredményeit az empirikus feladatokban megfelelően mutatja be, ezeket csak részben köti össze elméleti tudásával vagy a másodlagos empirikus adatokkal. A szociológiai terminológiát nem alkalmazza következetesen. Néhány forrást kritikátlanul és elfogultan tárgyal.

Harmadik szint (5 pont)

Az adatokat pontosan elemzi és interpretálja. A másodlagos forrásokat megfelelően alkalmazza, és megadja ezek eredetét. A különböző forrásokból kiválasztott és bemutatott információk összhangban vannak a dolgozat céljaival, megvan közöttük a szerkezetbeli összefüggés. Saját kutatási eredményeit az empirikus feladatokban megfelelően mutatja be, s ezeket összekapcsolja elméleti tudásával. A szociológiai terminológiát következetesen alkalmazza. Kritikus a forrásmunkák tárgyalásában. A problematika elmélyült tartalmi ismeretét bizonyítja.

4. Következtetés

Az érettségiző a következő területeken bizonyítja képességeit: logikus gondolkodás, érvelés, a megszerzett tudás egészbe való bekapcsolása. A különböző forrásokból vett adatok alapján érvekkel alátámasztott hipotézisek bizonyítása és/vagy elutasítása, valamint a következtetések megformálása osztályozandó.

Első szint (0–2 pont)

Nem fogalmaz meg következtetéseket, vagy olyan következtetéseket von le, amelyek közvetlenül nem vonatkoznak a dolgozat céljára. Nem állapítja meg, mennyire érte el a kitűzött célokat. Az alapvető megállapítások nem evidensek, ha pedig ezeket meg is határozza, nem helyezi őket szélesebb szociológiai kontextusba. Nem veszi figyelembe a kutatási munkát befolyásoló korlátokat, és a probléma kutatására nem ad meg más lehetőséget.

Második szint (3–4 pont)

Bemutatja azon következtetéseket, amelyek alapján bizonyít és/vagy elutasít. A különböző forrásokból vett adatok alapján következtet. Megállapítja, mennyire érte el a kitűzött célokat. Az alapvető megállapítások evidensek, nem világosak azonban az ezeket alátámasztó érvek, megállapításait nem helyezi szélesebb szociológiai kontextusba. Saját munkájával kapcsolatosan nem kritikus (nem veszi figyelembe a korlátokat, más lehetőségeket a probléma kutatására).

Harmadik szint (5 pont)

Olyan következtetéseket tesz, amelyekkel a hipotéziseket bizonyítja és/vagy elutasítja. A különböző forrásokból kapott adatok alapján következtet. A következtetések megegyeznek a célokkal. Az alapvető megállapítások és az ezeket alátámasztó érvek evidensek. A következtetéseket szélesebb szociológiai kontextusba helyezi. Kritikusan vélekedik saját munkájáról; figyelembe veszi a korlátokat, javaslatokat tesz a probléma megtárgyalásának más lehetséges módjaira.

5. A tárgyalat probléma bemutatása

Az érettségiző képességei aszerint osztályozandók, hogy a dolgozatot megfelelő, világos, logikus és teljes formában mutatja-e be. A dolgozat formai-technikai rendezettségét is figyelembe kell venni.

Első szint (0–1 pont)

Rövid, nyelviileg szegényes beszámolót készít az elvégzett munkáról. Az anyagot nem bontja értelemszerűen fejezetekre és alfejezetekre – ha erre szükség mutatkozik. A problémát nem megfelelően, szegényesen tagolja. Nem alkalmaz szociológiai fogalmakat, illetve ezeket nem megfelelő kontextusban alkalmazza. Nem veszi figyelembe a források felhasználásának a szabályait, a felmutatott forrásokat nem megfelelően vagy hiányosan adja meg. Nem használ mellékletet, habár ez a kutatómunka teljes bemutatásához szükséges lenne (pl. kérdőív, egységes, teljes interjú stb.).

Második szint (2 pont)

A dolgozat kidolgozása nyelvi szempontból megfelelő. Az összegyűjtött adatokat és információkat a szövegben túlnyomórészt megfelelően tagolja és bemutatja. A szöveget megfelelően bontja fejezetekre és alfejezetekre – ha ez szükséges. Szociológiai fogalmakat alkalmaz, de nem mindig megfelelő kontextusban. Következtesen és helyesen megadja a felhasznált forrásokat. A dolgozatához mellékleteket csatol, ha ez a kutatómunka teljes bemutatásához szükséges.

Harmadik szint (3 pont)

Nyelvileg gazdag beszámolót állít össze, amely a dolgozat céljainak megfelelően logikusan tagolt szerkezetű. Az egyes részek értelmesen kapcsolódnak egymáshoz, az ismertetésben nyilvánvaló a szociológiai fogalmak pontos és következetes alkalmazása. A források megadásában következetes. A dolgozat formai-technikai szemszögből kifogástalan. Mellékletekkel bővíti ki, ha erre szükség mutatkozik a kutatómunka teljes bemutatásakor.

A leírtaktól függetlenül abban az esetben, ha az összegzett vagy idézett források a szövegben és a dolgozat végén található jegyzékben nincsenek felmutatva, nulla ponttal értékelendő a dolgozat.

3.3.3 Végső osztályzat

A végső osztályzat a vizsga mindegyik részében (írásbeli rész és szemináriumi dolgozat) begyűjtött – százalékban kifejezett – pontszám összessége. Az Országos Általános Érettségi Bizottság az országos Szociológiai Általános Érettségi Bizottsága javaslata alapján határozza meg a százalékban kifejezett pontszámok osztályzatba (1–5) való átváltás mércéit. A mércék megegyeznek a tavaszi és az őszi vizsgaidőszakban.

4 A VIZSGA ANYAGA ÉS CÉLJAI

A vizsga »külső« részében az általános tudás értékelendő, míg a »belső« részben értékelni lehet azt a különleges tudást is, amelyet az érvényben levő tanterv tartalmaz.

4.1 Egyén – társadalom – szociológia

Tartalom, fogalmak	Célok
A szociológia mint tudományos diszciplína	A jelölt: <ul style="list-style-type: none">– Ismerje a szociológia keletkezését és fejlődését, valamint néhány képviselőjét (Auguste Comte, Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber, George Herbert Mead, Ralf Dahrendorf, Talcott Parsons, Robert Merton, Pierre Bourdieu, Erving Goffman, Anthony Giddens).– A szociológia képviselőit össze tudja kapcsolni a konkrét megtárgyalt tartalmakkal.– Ismerje a szociológiai tanulmányozás területeit.– Értse meg a szociológiai megközelítés különlegességeit a többi társadalomtudományi diszciplínákhoz, valamint a természetismereti és hétköznapi ismeretekhez viszonyítva.
Elméleti perspektívák a szociológiában	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje a szociológia alapvető elméleti megközelítéseit (a strukturált-funkcionalista elmélet, a konfliktuselmélet és szimbolikus interakcionizmus perspektívája).– Ismerje az elméleti perspektívák különlegességeit, és tudja őket felhasználni a konkrét társadalmi történések elemzésékor.
Az egyén és a társadalom	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje a társadalom fogalmát, és értelmezze azt dinamikus kategóriaként.– Ismerje az egyén társadalmi tevékenységének kötöttségét, valamint vonja be a mindennapi viselkedés elemzésébe a szociológiai képzelőerőt.– Értse meg az egyén és a társadalom közötti viszonyt a különféle elméleti megközelítések szemszögéből.– Hasonlítsa össze a premodern és a modern társadalom tulajdonságait.– Elemezze a modernizációs folyamatokat.

4.2 Az identitás és a kultúra

Tartalom, fogalmak	Célok
A szocializáció és jelentősége	A jelölt: <ul style="list-style-type: none">– Határozza meg a szocializáció jellegzetességeit és a szocializációs folyamat menetét.– Értelmezze a szocializáció jelentőségét az egyén és a társadalom szemszögéből.– Ismerje és értse meg a különböző társadalmi környezetekben folyó szocializációt, valamint a szocializáció különlegességeit a mai modern társadalmakban.– Határozza meg a szabadság és a kényszerítés elemeit a szocializációs folyamatokban, valamint annak társadalmi jelentőségét a hagyományos és a modern társadalmakban.
A szocializáció és az identitás	<ul style="list-style-type: none">– Értse meg az összefüggést az identitás kialakulása és elfogadása, valamint a szocializációs folyamatok között.
A szocializáció és a társadalmi szerepek	<ul style="list-style-type: none">– Határozza meg a társadalmi szerep fogalmát.– Elemezze a szocializáció jelentőségét a társadalmi szerepek felvételekor és a »szerepjátszáskor«.
A szocializáció tényezői (ágensei)	<ul style="list-style-type: none">– Határozza meg és különböztesse meg, valamint hasonlítsa össze a szocializáció tényezőit: család, iskola, kortársak, tömegmédiá és vallási közösségek.
Kultúra – szociológiai megközelítés	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje a kultúra fogalmának különböző meghatározásait.– Elemezze az emberi tevékenység kulturális és természeti vonásai közötti viszonyt.– Ismerje az embernek mint biológiai fajnak az antropológiai jellemzőit, valamint értse meg azt a kultúra keletkezésének a függvényében.
A kultúra jellegzetességei és elemei	<ul style="list-style-type: none">– Magyarázza el a kultúra jellegzetességeit és elemeit: nyelv, szimbólumok, értékek, normák, hagyományok és szokások, cselekvésmódok és hiedelmek, tabuk, anyagi objektumok és technológiák.– Ismerje a kultúra változásának folyamatait.
A kulturális sokszínűség, a kulturális környezet változékonysága a modern társadalmakban és a kultúrák közötti kapcsolatok	<ul style="list-style-type: none">– Értse meg a kulturális sokszínűséget, és ismerje a kultúrák közötti kapcsolatok különféle következményeit.– Elemezze és érvekkel támassza alá a különböző kultúrák együttélésének és együttműködésének jelentőségét (multikulturalizmus, interkulturalizmus).– Elemezze a különféle szubkultúrákat, ismerje az elit és a tömegkultúra jellegzetességeit.– Ismerje az ifjúsági szubkultúrák fejlődéstörténetét és jellegzetességeit a második világháborút követően.

Tartalom, fogalmak	Célok
Etnocentrizmus és a kulturális relativizmus	– Ismerje és hasonlítsa össze az etnocentrizmust és a kulturális relativizmust.
Globalizáció	– Elemezze a globalizációs folyamatokat, azok okait és következményeit.

4.3 Társadalmi különbségek és egyenlőtlenségek

Tartalom, fogalmak	Célok
	A jelölt:
Társadalmi helyzetek (státuszok)	<ul style="list-style-type: none"> – Értse a társadalmi helyzet (státusz) fogalmát, és az azt befolyásoló tényezőket. – Különböztesse meg a tulajdonított és a szerzett társadalmi helyzeteket (státuszokat). – Ismerje és elemezze a tulajdonított státusz jelentőségét (nem, életkor, etnikai hovatartozás, a család eredete), valamint annak kihatását az élet különböző szféráira a hagyományos és a modern társadalmakban. – Magyarázza meg az egyenlőtlenség fogalmát – a nem, az etnikai hovatartozás, a faj, az életkor, és a családi eredet függvényében – különböző példák segítségével.
A biológiai és a társadalmi nem	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje a biológiai és a társadalmi nem közötti különbségeket. – Ismerje a nemi szerepeket, valamint a férfi és a nő helyzete közötti különbségeket. – Ismerje a nemek közötti hierarchia társadalmi kialakítását.
A társadalmi rétegződés fajtái	<ul style="list-style-type: none"> – Magyarázza meg és hasonlítsa össze a társadalmi rétegződés különböző formáit: kasztok, rabszolgarendszer, rendek, osztályok. – Elemezze az osztályok szerinti rétegződést, és a változásokat a modern társadalmakban.
A társadalmi elitek önreprodukciója és a társadalmi mobilitás	<ul style="list-style-type: none"> – Értse az elit önreprodukciójának feltételeit, és elemezze a társadalmi mobilitás lehetőségeit/képtelenségét.
Szociális hálózatok és a kulturális tőke	<ul style="list-style-type: none"> – Értse a társadalmi különbségek és a társadalmi egyenlőtlenség reprodukálását az eszmei források, a kulturális tőke különböző felosztása és a különféle szociális hálózatokba való bekapcsolódás alapján.
A társadalmi egyenlőtlenség elméleti magyarázatai	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje, elemezze és hasonlítsa össze a társadalmi egyenlőtlenség különböző elméleti magyarázatait (Marx, Weber, funkcionalista elmélet). – Alkalmazza az elméletek ismeretét a különböző konkrét társadalmi körülmények megmagyarázásában.

Tartalom, fogalmak	Célok
A szegénység és a szociális kirekesztettség	– Magyarázza el a szegénység és a szociális kirekesztettség megjelenését a modern társadalmakban.
► Különleges tudás³	
Az idősök helyzete a különböző kultúrákban és történelmi korszakokban	– Elemezze az idősök helyzete közötti különbségeket a különböző kultúrákban és társadalmakban.
A feminizmus fejlődése és a nők helyzete a modern társadalmakban	– Elemezze a nemek közötti különbségek reprodukálását. – Ismerje a női egyenlőségért vívott harc történetét. – Elemezze a formális és a valós változásokat a nemi szerepek és helyzetek területén.
Osztályok és a társadalom strukturalizációja a posztmodern világban	– Elemezze a társadalmi egyenlőtlenség területén jelentkező tendenciákat a modern (»posztmodern«) társadalmakban.

4.4 Döntéshozatal a közösségben

Tartalom, fogalmak	Célok
	A jelölt:
Döntéshozatal, a társadalmi erő és a hatalom/tekintély	– Ismerje a fogalmakat: döntéshozatal, társadalmi erő és hatalom/tekintély. – Különböztesse meg az erőt és a hatalmat/tekintélyt (legitimitás és legalitás).
Állam, politikai rendszer, demokrácia	– Ismerje a fogalmakat: a szűkebb és tágabb értelemben vett állam, politikai rendszer, demokrácia. – Elemezze a modern állam kialakulását és működésének alapvető jellemzőit (jogállam, demokratikus és nemzetállam). – Hasonlítsa össze a demokráciát az egyéb politikai rendszerekkel. – Elemezze és magyarázza meg a modern demokráciák jellegzetességeit és dilemmáit.
Szociális (jóléti) állam	– Ismertesse a szociális (jóléti) állam működését, és magyarázza meg annak jelentőségét a társadalmi kohézióban.
A döntéshozatal szubjektumai és folyamatai a demokratikus társadalmakban	– Ismerje és értékelje a politikai részvétel (participáció) különféle lehetőségeit a demokratikus társadalmakban. – Ismerje és értékelje a különböző szubjektumok szerepét a döntéshozatalban a demokratikus társadalmakban (politikai pártok, érdekcsoportok, civil mozgalmak, egyének stb.)

³ A különleges tudást a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

Tartalom, fogalmak	Célok
Modern szervezetek, bürokrácia	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze az egyének – mint a különféle szociális kategóriák tagjainak – választói magatartását. – Értse meg és elemezze a szervezetek jelentőségét és szerepét a modern társadalmakban. – Elemezze a bürokratikus szervezetek jellegzetességeit. – Értse meg E. Goffman totális intézmény (szervezet) fogalmát.
Európai Unió	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze a nemzetállam jelentőségének a változását. – Ismerje az Európai Unió megalakulásának körülményeit, valamint működésének alapvető jellemzőit.
A társadalmi erő és az állam elméleti magyarázatai	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje a társadalmi erő és az állam különféle elméleti magyarázatait (funkcionális és konfliktuselmélet).
► Különleges tudás⁴	
Civil társadalom és az állam	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje a civil társadalom fogalmának különféle értelmezéseit. – Értse meg a civil társadalom és az állam közötti viszonyt az európai térségben.
Az ókori (klasszikus görög) és a modern demokrácia	<ul style="list-style-type: none"> – Hasonlítsa össze az ókori és a modern demokráciát.

4.5 A modern világ kihívásai

Tartalom, fogalmak	Célok
Globalizáció	<p>A jelölt:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Elemezze a globalizációt mint ellentmondásos folyamatot. – Elemezze az etnikai és a nemzeti identitás meghatározásának nehézségeit a globalizációs folyamatokban. – Hasonlítsa össze a különféle globalizációs szemléleteket. – Elemezze a technológiai, gazdasági, politikai és egyéb tényezőket, amelyek befolyásolják a világ szegmenseinek integrációját, valamint értse meg azok hatását és jelentőségét. – Értse meg a média jelentőségét a globalizációs folyamatokban. – Elemezze a globalizációnak az emberek magánéletére kifejtett hatását (foglalkoztatás, családi élet, személyes identitás kialakulása stb.). – Elemezze a globalizációval járó lehetőségeket és veszélyeket.

⁴ A különleges tudást a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

Tartalom, fogalmak	Célok
A modern világ nyújtotta lehetőségek és kockázatok	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje és elemezze az ökológiai problémák okait és következményeit. – Elemezze a demográfiai változásokat a modern világban, annak okait és következményeit. – Elemezze az alacsony termékenységnek és a várható életkor meghosszabbításának az okait és következményeit az európai államokban, különös tekintettel Szlovéniára. – Hasonlítsa össze a különböző európai államok (beleértve Szlovéniát is) demográfiai jellegzetességeit. – Elemezze a különbségek okait és következményeit a gazdaságilag fejlett és a fejletlen világrészek között.
Új technológiák	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje az új technológiákat (biotechnológia, információs technológia stb.), valamint az alkalmazásukkal kapcsolatos dilemmákat.
► Különleges tudás⁵	
Az európai integráció	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje az európai integrációs folyamatot a globalizáció keretében.
Globalizációellenes mozgalmak	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze a globalizációellenes mozgalmak keletkezését és működését.
Új ökológiai erkölcsi szemléletek	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze az ökológiai problémákat és dilemmákat. – Ismerje és hasonlítsa össze a heteronóm és az autonóm ökológiai etikát.
Migrációk	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje és elemezze a migrációs hullámokat Európában a modern kor kezdetétől napjainkig. – Elemezze a migrációk következményeit (multikulturalizmus, etnikai konfliktusok stb.).
Társadalmi kockázatok	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje Beck – a fejlett modern társadalmakra irányuló – kockázat-társadalom koncepcióját.

⁵ A különleges tudást a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

4.6 A szociológiai kutatás módszerei⁶

Tartalom, fogalmak	Célok
	A jelölt:
A tudományos kutatás (megismerés) elvei	– Ismerje és értse a tudományos kutatás (megismerés) elveit.
A szociológiai kutatás módszerei és stratégiai	– Ismerje és ítélje meg a szociológiai kutatás módszereinek és stratégiáinak (megfigyelés, kísérlet, kikérdezéses vizsgálat, dokumentumelemzés, másodlagos forrás felhasználása) alkalmazási lehetőségeit. – Ítéld meg ezek alkalmazását a kutatási kérdés és az elméleti feltevések függvényében.
A társadalomtudományi kutatás különlegessége	– Ismerje és értse a társadalomtudományi kutatás különlegességeit (a kutató társadalmi érintettsége, a társadalomtudományi kutatás etikai kérdése, ellenőrizhetőség, értéksemlegesség stb.). – Tudja elemezni a különféle szociológiai vizsgálatokat.
Mintavétel	– Ismerje és értse a mintavétel jelentőségét a szociológiai vizsgálatban. – Ismerje a minták különböző fajtáit és alkalmazási lehetőségeit.
Kutatási munkaterv	– El tudja készíteni a munkatervet, azt megvalósítja és bemutatja – szemináriumi dolgozat formájában.
► Különleges tudás	
Értéksemlegesség a szociológiában	– Ismerje és értse az értéksemleges szociológia lehetőségeit és dilemmáit. – Ismerje a szociológusok különféle álláspontjait és érveit e kérdésben (pl. Weber és Gouldner).
Kvantitatív és kvalitatív módszertan	– Ismerje és hasonlítsa össze a két megközelítést. – Ismerje a két megközelítés kiegészítő jellegét.

4.7 Társadalom – egészség, test, betegség

Tartalom, fogalmak	Célok
	A jelölt:
A test társadalmi konstrukciója	– Ismerje és magyarázza meg a test társadalmi konstrukcióját. – Ismerje azokat a társadalmi tényezőket, amelyek befolyásolják a test megértését a modern társadalmakban.

⁶ A fejezetet a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

Tartalom, fogalmak	Célok
Az egészség társadalmi szempontjai	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje a betegség és az egészség megfogalmazásának a társadalmi és kulturális feltételeességét. – Problematizálja az egészséges élet koncepcióját.
Társadalmi egyenlőtlenségek – az egészség és a betegség	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze a társadalmi egyenlőtlenségek és az egészség közötti kapcsolatot (a nem, a társadalmi réteg, az etnikai hovatartozás és az életkor befolyása). – Problematizálja az egészségért való felelősség individualizálódását.
► Különleges tudás⁷	
Szociálpatológia és az egészség	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje a táplálkozási zavarok és az egyéb függőségek problémakörét.
A modern orvostudomány erkölcsi szempontjai	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje a modern orvostudomány erkölcsi dilemmáit (eutanázia, klónozás, kórházi kényszerkezelés, abortusz).

4.8 A család

Tartalom, fogalmak	Célok
A család	<p>A jelölt:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Határozza meg és értse a család jelentőségét az egyén és a társadalom szemszögéből. – Ismerje és elemezze a család alapvető funkcióit, és azok változásait. – Ismerje és elemezze a családok sokféleségét egy-egy társadalomban, illetve kultúrák között. – Értse a családalapítási szabályok és módok sokszínűségét.
Szerepek a családban és a családi viszonyok	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze a szerepeket a családban, a családi viszonyokat és azok változásait. – Határozza meg a munkamegosztást és a szereposztást a családban.
Változások a családban a modern társadalmakban	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze a családban bekövetkezett változások módjait és tényezőit a modern társadalmakban. – Elemezze a családi élet pluralizmusát.
► Különleges tudás⁸	
A diszfunkcionális családi élet	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze a diszfunkcionális család különböző formáit, és a diszfunkcionalitás okait.

⁷ A különleges tudást a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

⁸ A különleges tudást a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

4.9 Oktatás

Tartalom, fogalmak	Célok
	A jelölt:
Az iskola funkciói	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje és értse az iskola funkcióit a modern társadalmakban.– Hasonlítsa össze az iskola társadalmi szerepének különféle elméleti magyarázatait (funkcionalista és konfliktuselmélet).– Ismerje a hivatalos és a rejtett tanterv fogalmát.
Az iskola és a társadalmi egyenlőtlenség	<ul style="list-style-type: none">– Elemezze az iskolai rendszeren keresztül történő egyenlő(tlen)ség reprodukálását.– Elemezze a társadalmi egyenlőtlenség és az iskolai teljesítmény közötti viszonyt.– Elemezze a képzettséget/oktatást mint a társadalmi mobilitás tényezőjét.
Az oktatás szerepe és jelentősége a modern társadalmakban	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje az oktatás területén végbemenő különféle folyamatokat és változásokat (oktatási expanzió).– Elemezze az élethosszig tartó tanulás jelentőségét.– Elemezze a piaci igények és az oktatás közötti viszonyokat.

4.10 A vallás és a vallási rendszerek

Tartalom, fogalmak	Célok
	A jelölt:
Vallás	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje és értse a vallás fogalmát.– Ismerje és értse a vallás főbb összetevőit (vallási narratíva, vallási dogma, vallásgyakorlás, vallási szimbolika, vallási tapasztalat).– Ismerje a különféle vallások alapvető jellegzetességeit.– Ismerje és értse a vallás jelentőségét az egyén és a társadalom számára.– Értse és hasonlítsa össze a vallás különféle elméleti magyarázatait (funkcionalizmus, konfliktuselmélet, interakcionizmus).
A vallás társadalmi funkciói	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje és értse a vallás társadalmi funkcióit (integrációs, kompenzációs, legitimista, értelemadó, társadalom-felügyelő stb.), valamint azok változásait.
A vallásosság változásai a modern társadalmakban	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje és értse a vallásosság változásait a modern társadalmakban.
A társadalom szekularizációja és a vallások újjáélesztése	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje, értse és megfelelően alkalmazza a társadalmi szekularizáció fogalmát.

	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje, értse és megfelelően alkalmazza a vallás újjáélesztésének (revitalizációjának) fogalmát. – Elemezze mindkét folyamatot. – Olyan tényeket soroljon fel, amelyek alátámasztják a vallások szekularizációjáról és revitalizációjáról szóló téziseket, ismerje a tézis módszertani és tartalmi ellenérveit. – Ismerje és értse a vallási pluralizmust, fundamentalizmust és a civil vallások kialakulását.
<p>A vallási közösség, a társadalom és az állam kapcsolata</p> <p>A vallási közösségek szervezettsége</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Értse a vallási közösségek, a társadalom és az állam közötti viszonyok változásait. – Ismerje a vallási közösségek szervezettségének különféle módjait a világ különböző vallásaiban.
<p>► Különleges tudás⁹</p> <p>Vallási fundamentalizmus</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje a történelmi példákat és jelenségeket a modern világban. – Elemezze és hasonlítsa össze a vallási rendszereket a teremtés, a halál és a természet, valamint a nemek közötti viszony függvényében.
<p>A vallási rendszerek; a vallási rendszerek, valamint az egyéni és társadalmi kérdések és problémák közötti kapcsolat</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje és értse az új vallási mozgalmakat (new age, teozófia, ökovallás, szcientológiai egyház, bahái hit stb.), történelmi eredetüket, valamint fejlődésük társadalmi okait.
<p>Az új vallási mozgalmak megjelenése</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje T. Luckmann elméletét.
<p>A láthatatlan vallás</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje és értse az értelem válságának a jelenségét a modern társadalmakban.
<p>Az értelem válsága a modern társadalmakban</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje az okkultizmus jelenségeit (asztrológia, mágia, spiritualizmus).
<p>Az okkultizmus megjelenése</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ismerje az új miszticizmust és a felvilágosodási paradigma krízisét.
<p>Az új miszticizmus és a felvilágosodási paradigma krízise</p>	

⁹ A különleges tudást a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

4.11 A deviancia és a bűnözés

Tartalom, fogalmak	Célok
	A jelölt
Konformitás, deviancia és a bűnözés	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje, értse és különböztesse meg a konformitás, a deviancia és a bűnözés fogalmát.– Ismerje a deviancia értelmezésének tényezőit.
A deviancia szocietális tényezői	<ul style="list-style-type: none">– Elemezze a deviancia némely szocietális tényezőjének hatását (nem, életkor, etnikum, osztály/réteg).
Társadalmi ellenőrzés, büntetés	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje a társadalmi ellenőrzés és büntetés formáit és módjait.– Ismerje a büntetés dilemmáit.
A deviancia és a bűnözés értelmezései	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje, értse és hasonlítsa össze a deviancia és a bűnözés különféle magyarázatait (biológiai, pszichológiai és szociológiai: funkcionalista, interakcionista, konfliktus alapú és felügyeleti).
► Különleges tudás¹⁰	
Büntetési módok – történelmi-szociológiai áttekintés	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje M. Foucault értelmezését.
A gyerekek és a fiatalok devianciája	<ul style="list-style-type: none">– Értse a gyermekek és fiatalok deviáns magatartásának okait és jellegzetességeit, valamint a devianciakezelés különlegességeit.– Ismerje és elemezze a fiatalkori bűnözésről szóló statisztikai adatokat.
Halálbüntetés	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje a halálbüntetés különféle megközelítéseit és azok érveit.
Az emberi jogok és a büntetés	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje az emberi jogok figyelembevételének, illetve megsértésének problémáit a büntetés területén.

4.12 Tömegmédia és tömegkommunikáció

Tartalom, fogalmak	Célok
	A jelölt:
A tömegmédia és a nyilvánosság	<ul style="list-style-type: none">– Ismerje a tömegmédia és a tömegkommunikáció fogalmát.– Értse a tömegmédia fejlődésének kapcsolatát a modern nyilvánosság fejlődésével.– Hasonlítsa össze a média erejének és hatásainak különféle értelmezéseit a modern társadalmakban.

¹⁰ A különleges tudást a vizsga belső értékelésű észében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

Tartalom, fogalmak	Célok
A tömegmédiá autonómiája	– Ismerje a tömegmédiá autonómiája védelmének és korlátozásának a jelentőségét a politika és a tulajdonjog tükrében.
A nem, az életkor, az etnikum és a társadalmi osztály reprezentálása a tömegmédiában A kommunikáció új technológiai	– Elemezze a médiatartalmakat, és ismerje fel a tömegmédiá által reprezentált nemet, generációkat, etnikai csoportokat és társadalmi osztályokat. – Elemezze azokat a változásokat, amelyeket a kommunikáció új technológiai (honlapok, e-posta, mobiltelefonok) hoznak a mindennapi életbe.
Tömegmédiá és globalizáció	– Értse a médiatartalmak globalizációjának hatásait, valamint a tömegmédiá fejlődését – transznacionális kihatással és tartalmakkal.
► Különleges tudás¹¹	
A tömegmédiá fejlődése	– Ismerje a tömegmédiá megjelenését és fejlődését a társadalmi modernizáció keretében.
Morális pánik	– Értse a média okozta morális pánik konceptusát, valamint annak lehetséges hatásait.
A hirdetés és a politikai propaganda	– Értse a hirdetés és a politikai propaganda szerepét a tömegmédiá keretében, valamint a burkolt reklám problematikáját.
Tömegmédiá és az erőszak	– Elemezze a tömegmédiá erőszakra kifejtett hatásának dilemmáit.

4.13 Tudomány – társadalmi fejlődés és ökológiai kérdések

Tartalom, fogalmak	Célok
	A jelölt:
A modern tudományok fejlődése	– Értse a tudományok fejlődése és a modernizáció közötti kapcsolatokat. – Elemezze a modern tudományok funkcióit.
Professzionizmus, autonómia és a tudományok iránti társadalmi felelősség Erkölcsi dilemmák a tudományban	– Ismerje és problematizálja a tudomány és a tudósok professzionális autonómiájának és társadalmi felelősségének a viszonyát. – Elemezze a tudományok fejlődésének és alkalmazásának erkölcsi dilemmáit (alkalmazási lehetőségek, a visszaélések veszélye). – Értse a modern tudomány és a nyilvánosság közötti összetett viszonyt.

¹¹ A különleges tudást a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

A tudomány és a nyilvánosság

- Elemezze a tudományok jelentőségéről kialakult nyilvános tudatosság és az ezzel egybekötött kritikai hozzáállás közötti viszonyt.
- Értékelje a nyilvánosság részvételének jelentőségét és korlátait a tudományok fejlődésének irányításában és annak alkalmazásában.
- Értse a tudomány és a technológia közötti viszonyt.

A tudomány és a technológia

- Elemezze a tudományok és a technológia fejlődésének területén keletkező ellentmondásokat.
- Problematizálja az eddigi fejlődés módját az ökológiai válság függvényében.

Ökológiai válság, természeti erőforrások, életminőség

- Legyen tudatában a nem megújuló energiaforrások és a globális felmelegedés problematikájával.
- Elemezze a természeti erőforrásokhoz való egyenlőtlen hozzáférési lehetőségeket.
- Értse az ökológiai válságnak – az egészségre, az életmódra és az életminőségre kiváltott – hatását.

Fenntartható fejlődés

- Értse és problematizálja a fenntartható fejlődés koncepcióját.

► Különleges tudás¹²**Emberi jogok és a felügyelet**

- Elemezze a felügyelet technológiai lehetőségei és az emberi jogok közötti viszonyt.

Az információs technológia és a magánszféra

- Elemezze az információs technológia hatását a magánszférára és az adatvédelemre.

4.14 Munka, modern társadalmi szervezetek és a szabadidő

A munka, foglalkoztatás

A jelölt:

- Értse a munka és a foglalkozás közötti különbséget.
- Ismerje a munka és a foglalkozás koncepciójának fejlődését az ipari és a posztindusztriális társadalmakban.

A munka és a munkanélküliség, társadalmi egyenlőtlenség

- Elemezze a munka, a munkanélküliség és a társadalmi egyenlőtlenség közötti összefüggéseket.
- Elemezze a munkaerőpiac és a nemek egyenlőtlenségét.

¹² A különleges tudást a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

Tartalom, fogalmak	Célok
A munka, rugalmasság és a bizonytalanság	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze a munka és a foglalkozás rugalmassága területén bekövetkezett – modern – elmozdulásokat, valamint az azzal összefüggő – az egyénre és a társadalomra kifejtett – hatásokat.
A munka és a szabadidő	<ul style="list-style-type: none"> – Értse a munka és a szabadidő megkülönböztetésére irányuló fejlődést. – Elemezze a munka és a szabadidő közötti viszonyt. – Elemezze a szabadidő jelentőségéről kialakult nézetekben bekövetkezett változásokat. – Elemezze a szabadidő terjedelme és eltöltési módja közötti különbségeket a különféle társadalmi kategóriák keretében (a nemre, az életkorra, az egyes társadalmi rétegekre stb. való tekintettel). – Értse a munka és a fogyasztás értékelésében bekövetkezett elmozdulásokat, valamint a kettő közötti viszonyt. – Értse a foglalkozás és a szervezet közötti összefüggést. – Elemezze a modern társadalmak bürokratizálódása, debürokratizálódása és »mcdonaldizálódása« trendjével járó dilemmákat.
Szervezetek és a munka	
► Különleges tudás¹³	
A munkanélküliség következményei	
Nemzetközi társaságok	<ul style="list-style-type: none"> – Értse a hosszú távú munkanélküliség következményeit. – Értse a nemzetközi gazdasági társaságok (multinacionális korporációk) szervezetségét. – Elemezze azok kapcsolatát a globalizációval.
A nők a menedzsmentben	<ul style="list-style-type: none"> – Elemezze azokat a korlátokat, amelyekkel szembesülnek a vezető tisztséget betöltő nők, és az e téren uralkodó trendeket.

¹³ A különleges tudást a vizsga belső értékelésű részében (szemináriumi dolgozat) kell ellenőrizni és értékelni.

5 FELADATMINTÁK AZ ÍRÁSBELI VIZSGÁHOZ

A feladatlapokba szlovénul és magyarul írják a feladatokat.

5.1 Strukturált feladatok

1. Társadalmi különbségek és egyenlőtlenség

Vir 1

Prvotno je imel [v rimski državi] poglavar družine neomejeno oblast nad življenjem in smrtjo svoje žene [...] in svojih sužnjev.

(Vir: Vode, A. (1934): Žena v sedanji družbi, Žena in dom, Maribor, str. 9)

Olvassa el az 1-es forrás szövegét, és oldja meg a feladatokat!

1.1. Az egyenlőtlenség melyik két dimenzióját említi az 1-es forrás?

Első dimenzió: _____

(1)

Második dimenzió: _____

(1)

(2 pont)

1.2. Tulajdonított vagy szerzett helyzetről (státuszról) van szó?

(1 pont)

1.3. Magyarázza meg a biológiai és a társadalmi nem közötti különbséget!

(4 pont)

- 1.4. Magyarázza meg a nemi szerep fogalmát, majd röviden világítson rá az ezzel kapcsolatos kulturális különbségekre is!

(2 pont)

- 1.5. Hasonlítsa össze a társadalmi egyenlőtlenség két formáját: kasztokat és rendeket!

(4 pont)

Vir 2

Koncept »razred« se nanaša na katero koli skupino ljudi, ki jo najdemo v istem razrednem položaju. Tako razred ni skupnost, temveč le skupina ljudi v enakem ekonomskem ali tržnem položaju.

(Vir: Ritzer, G. (2008): Sociological Theory, McGraw-Hill, New York, str. 128)

Vir 3

Zanimivo pa je, da je glavna funkcionalna nujnost, ki pojasnjuje univerzalno prisotnost stratifikacije, prav potreba, s katero se srečuje vsaka družba, po razporejanju in motiviranju posameznikov v družbeni strukturi.

(Vir: Davis, K., in Moore, W. E. (1945): Some principles of stratification, American Sociological Review, 10, 2, str. 243)

A 2-es és a 3-as forrás alapján válaszoljon az alábbi kérdésekre!

- 1.6. A szociológia melyik klasszikus szerzőjére jellemző leginkább a 2-es forrásban olvasható állítás?

(1 pont)

1.7. A fent említett szerző szerint – a gazdasági mellett – melyik két rendszer befolyásolja még a társadalmi rétegződést?

Első rendszer: _____

(1)

Második rendszer: _____

(1)

(2 pont)

1.8. A társadalmi rétegződés melyik elméletét ismeri fel a 3-as forrásban?

(1 pont)

1.9. Hogyan magyarázza a fenti elmélet a társadalmi egyenlőtlenség, illetve rétegződés fogalmát?

(3 pont)

Fel.	Pont.	Megoldás	Kiegészítő utasítások
1.1	1	♦ A nemen alapuló egyenlőtlenség	Értelemszerűen elfogadható a következő válasz is: gazdaságon alapuló.
	1	♦ A társadalmi rétegződésen/rabszolgaságon alapuló egyenlőtlenség.	Értelemszerűen elfogadható a következő válasz is: a hatalmon alapuló.
Összesen	2		

Fel.	Pont.	Megoldás	Kiegészítő utasítások
1.2	1	♦ tulajdonított	

Fel.	Pont.	Megoldás	Kiegészítő utasítások
1.3	1	♦ A biológiai nem a biológiai, fizikai és élettani körülményeken alapszik ...	
	1	... mint például a/az (kettőt a felsoroltak közül): ♦ kromoszómák ♦ nemi szervek ♦ ivarmirigyek ♦ a szaporodást szolgáló szervek ...	Két felsorolt példáért 1 pont jár.
	1	♦ A társadalmi nem a nemi különbségeket a társadalom szempontjából határozza meg ...	
	1	♦ ... azaz meghatározza helyünket a társadalomban a következők alapján (egyét a felsoroltak közül): ♦ nem ♦ nemi szerepek ...	
Összesen	4		

Fel.	Pont.	Megoldás	Kiegészítő utasítások
1.4	2	♦ A nemi szerep azokat a – társadalmilag meghatározott – elvárásokat jelenti, amelyek meghatározzák az emberek tevékenységét és viselkedésformáit – a nemre való tekintettel. ♦ A kulturális környezet függvényében ezek az elvárások a különböző társadalmakban eltérőek.	

Fel.	Pont.	Megoldás	Kiegészítő utasítások
1.5	1	♦ A kasztrendszer teljes mértékben zárt rendszer.	
	1	♦ Az egy-egy kaszthoz tartozó egyének teljesen elkülönülnek a másik kaszthoz tartozóktól.	Elfogadható a következő válasz is: tulajdonított helyzet (státusz).
	1	♦ A rendi társadalom szintén meghatározza mindegyik rend jogait és kötelezettségeit, ezért e tekintetben zárt rendszer; az egyén státusza nagyjából tulajdonított.	
	1	♦ A rendek között könnyebb az átjárhatóság (a társadalmi státusz megváltoztatása), mint a kasztrendszerben.	
Összesen	4		

Fel.	Pont.	Megoldás	Kiegészítő utasítások
1.6	1	♦ (Max) Weber	
1.7	2	♦ politikai ♦ társadalmi pozíció	
1.8	1	♦ funkcionalista elméletet	

Fel.	Pont.	Megoldás	Kiegészítő utasítások
1.9	1	♦ Az egyenlőtlenség (rétegződés) szükségszerű minden társadalomban, hogy a szerepek úgy oszlanak el, hogy azokat a legmegfelelőbb, illetve a tehetséges emberek vegyék fel.	
	1	♦ Az egyenlőtlen jutalmazással az emberek a megfelelő társadalmi helyzetek (státuszok) elérésére ösztönzik magukat ...	
	1	♦ ... és feladatokat végeznek el ezeken a pozíciókon.	
Összesen	3		

5.2 Esszé típusú feladatok

1. Mutassa be a szocializáció folyamatát, majd értekezzen a nemileg differenciált (specifikus) szocializációról!

Határozza meg a szocializációt, röviden mutassa be annak folyamatát, majd értekezzen annak jelentőségéről az egyén és a társadalom szemszögéből. Határozza meg, mi a nemileg differenciált szocializáció. Alapozza meg, miben mutatkozhat a nemileg differenciált szocializáció, illetve mutassa be annak különféle szempontjait. Értekezzen a nemileg differenciált szocializációról a modern társadalmakban, valamint ennek kapcsán a különféle szocializációs tényezők hatásáról.

Utasítás az esszé típusú feladat értékeléséhez

Fel.	Pont.	Megoldás	Kiegészítő utasítások
1	20	<ul style="list-style-type: none"> ♦ A szocializációt úgy határozza meg, mint a társadalomhoz történő alkalmazkodás – egész életen át tartó – folyamatát (a társadalomba való bekapcsolódás, a kultúra elfogadása, a normák elfogadása és belsővé tétele (interiorizációja), valamint az egyéniség kialakulásának folyamatát. ♦ Röviden bemutatja a szocializáció folyamatát. ♦ Értekezik annak jelentőségéről. ♦ Meghatározza és hangsúlyozza a nemileg differenciált szocializáció különböző szempontjait a modern társadalmakban (ruhák, játékok, gyermekkönyvek, a média és az iskola szerepe, a szakma kiválasztása stb.) ♦ Ennek kapcsán értekezik a különféle szocializációs tényezők hatásáról. 	

6 SZEMINÁRIUMI DOLGOZAT

A szemináriumi dolgozat a vizsga belső értékelésű részét képezi. A jelölt a dolgozatot az iskolaév közben készíti el a tanár segítségével. A dolgozatot is a tanár osztályozza. A jelöltek a téma kiválasztásán és az önálló munkán keresztül kifejezhetik érdeklődésüket a szociológia – mint érettségi tantárgy – keretén belül.

A kutatási munkát összegző dolgozat is helyettesítheti a szemináriumi dolgozatot a kutatási dolgozatok érvényességére vonatkozó – az Országos Általános Érettségi Bizottság által elfogadott – szabályokkal összhangban.

6.1 A téma kiválasztása és a probléma meghatározása

A szemináriumi dolgozat témája a szociológia bármelyik területéről származhat, a dolgozat elméleti vagy elméleti-empirikus lehet. Az empirikus adatok a saját kutatási eredményeken vagy a másodlagos forrásokon alapulhatnak. A jelöltek vegyék figyelembe azt, hogy a szociológiában a kutatás különböző típusai is érvényesek (pl. elméleti, kvantitatív, kvalitatív vagy alkalmazott kutatás), és hogy mindegyik típus más-más kutatási folyamatot igényel, és eltérő a kutatási eredmények bemutatása is.

A szemináriumi dolgozat szövegének szakszerűnek kell lennie. A dolgozatíráskor oda kell figyelni a szakmaiságra (kifogástalan szakmaiság, világos és pontos fogalmazás, egyértelmű kifejezések használata, rendszerezettség, logikus szerkezet, tömörség, helyes forrásmegjelölés stb.)

A téma kiválasztásakor a szakirodalom, az empirikus és más anyag elérhetőségét kell figyelembe venni, valamint a (korlátozott) időt, ami a jelöltek rendelkezésére áll a dolgozat elkészítéséhez.

A kiválasztott témakör ne legyen túl tág vagy túl szűk meghatározottságú. A téma kezdeti meghatározása – különösen a probléma meghatározása – csak ideiglenes, és hozzávetőleges is lehet. A fő problémát (a témán belül) a jelöltek könnyebben fogják meghatározni, ha különböző irodalmat olvasnak róla. A dolgozat címének meghatározása *Az általános érettségi vizsgáról szóló naptárral (Koledar splošne mature)* kell, hogy összhangban legyen, valamint azokkal a szabályokkal, amelyek az általános érettségi vizsga – nem törvényerejű – kiegészítő előírásaiban jelentek meg.

A szemináriumi dolgozatnak összhangban kell lennie *Az általános vizsga keretében kidolgozandó szemináriumi dolgozatra vonatkozó szabályokkal (Pravila za izdelavo seminarske naloge pri splošni maturi)*, amelyeket az Országos Általános Érettségi Bizottság fogadott el, és amelyek megjelentek a www.ric.si című honlapon.

6.2 A felkészülés – lépésről lépésre

(a probléma meghatározásától a szemináriumi dolgozat leadásáig)

A szemináriumi dolgozat kidolgozása két fő fázisra oszlik: felkészülés a dolgozat írására, és az írás maga.

A felkészülés magába foglalja:

- a probléma meghatározását;
- a megfelelő anyag összegyűjtését (forrásmunkák, irodalom);
- az összegyűjtött anyag tanulmányozását; a jegyzetelést és a kivonatok írását;

- az adatgyűjtést a kérdőív, interjú stb. segítségével (abban az esetben, ha az érettségizők úgy döntenek, hogy saját empirikus kutatásuk alapján építik fel a dolgozatukat);
- a dolgozat tartalmi vázlatának (diszpozíció) elkészítését, amelyet a jelölt az alaposabb munka elkezdése előtt okvetlenül a tanár elé terjeszt.

Jó dolgozatot csak a felsoroltak elvégzése után lehet írni. Ajánlatos, hogy az érettségizők először ún. piszkozatot/fogalmazványt írjanak, ezt a tanár-mentor nézze át, és csak utána formálják meg véglegesen a dolgozatot.

6.2.1 A probléma meghatározása

A dolgozat fontos része a probléma meghatározása, és döntő szerepe van a dolgozat sikerességében.

A probléma meghatározása lényegében leírás, a tárgyalandó téma, illetve a kutatási kérdés bejelentése; a problémát hipotézisekre kell bontani. A probléma, illetve a kutatási kérdés – és az annak alapján megformált hipotézisek – meghatározásától függ a módszerek kiválasztása is.

6.2.2 A tanulmány anyaggyűjtése

A források és irodalom keresése általában a COBISS internetes könyvtári rendszerrel kezdődik, de hasznos a többi internetes forrás böngészése is. A jelöltek az anyagot az iskolai vagy a városi könyvtárban is megkereshetik, nagy valószínűséggel viszont elmennek majd az egyetemi könyvtárakba (pl. Ljubljana NUK vagy a Maribori Egyetemi Könyvtár – UKM) és/vagy a speciális – társadalomtudományi és ehhez rokon egyetemek – könyvtáraiba is (pl. Ljubljana: Osrednja družboslovna knjižnica Jožeta Goričarja, a ljubljana Bölcsészettudományi és Pedagógiai Egyetem könyvtára, a Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Karának könyvtára: Miklošičeva knjižnica, a maribori és a ljubljana Jogi Kar könyvtára, a koperi FHŠ, a Nova Gorica-i és a Novo mesto FUDŠ).

A jelöltek az eredeti szociológiai szakkönyveket használják fel szakirodalomként. Felhasználhatják a következő forrásokat is: tankönyvek, kézikönyvek, enciklopédiák, lexikonok, monográfiák, évkönyvek, társadalomtudományi folyóiratok (pl. Teorija in praksa, Družboslovne razprave, Časopis za kritiko znanosti, Raziskave in razprave). Felhasználhatnak különböző tudományos beszámolókat, statisztikai évkönyveket, jogi aktákat, egyéb írott forrásokat vagy forrásokat a világhálóról (pl. Arhiv družboslovnih podatkov, www.adp.fdv.uni-lj.si).

A dolgozat több forrásanyagra, és ne csak egyre támaszkodjon. A különböző forrásanyagok használata lehetőséget nyújt a kiválasztott problematika különböző szempontú megvilágításához, és objektívebb bemutatást biztosít.

6.2.3 Az összegyűjtött anyag tanulmányozása

A rendszerezett szakirodalom tanulmányozásakor a jelöltek okvetlenül jegyzeteljenek, hiszen a jegyzetek alapján később tudni fogják, honnan ered egy-egy állítás, adat vagy információ. Fontos az is, hogy jegyezzék le gondolataikat és megjegyzéseiket is. A szakirodalmat olvasva ugyanis általában számos új probléma és kérdés merül fel. Sok esetben csak ebben a fázisban lehet pontosan meghatározni a fő problémát, és azt különválasztani azoktól a problémafelvetésektől, amelyek további rávilágítást tesznek lehetővé, és egyben ki lehet zárni az olyanokat, amelyek nincsenek semmilyen összefüggésben a fő témával.

Az empirikusan kidolgozott feladatoknak is rendelkezniük kell elméleti alappal, tehát az így tervezett szemináriumi dolgozathoz is szükséges a szakirodalom tanulmányozása.

6.2.4 Tartalmi vázlat (diszpozíció)

A szemináriumi dolgozat tartalmi koncepciója – a tervezet, vázlat vagy a dolgozat diszpozíciója – a szakirodalom tanulmányozása és az adatgyűjtés folyamán keletkezik. Véglegesíteni csak akkor lehet, amikor a jelöltek összegyűjtötték és áttanulmányozták a (kiválasztott) elméleti és empirikus anyagot, és amikor egyértelművé válik, hogy mi a szemináriumi dolgozat alapproblémája.

A jelöltek diszpozíciója tartalmazza:

- a feladat előrelátható céljait, a problémát, illetve a kutatási kérdést,
- a kutatási kérdés, illetve a meghatározott probléma alapján kidolgozott hipotéziseket,
- azokat az elméleti alapokat, amelyeket előreláthatólag felfognak használni a dolgozatukban, illetve – ha a dolgozat empirikus kutatást tervez – azoknak a kutatási módszereknek a jegyzékét, amelyeket előreláthatólag alkalmaznak (pl. interjú, megfigyelés, kérdőív, tartalomelemzés, másodlagos források a statisztikai és kérdőívek adatai alapján stb.),
- a szemináriumi dolgozatban tárgyalandó problémakör tartalmi beosztását a lehető leglogikusabb, legáttekinthetőbb és rendszerezettebb formában (kidolgozzák az egyes szempontok, problémák felvetésének sorrendjét például a tervezett fejezetek és alfejezetek keretében),
- az alapvető források jegyzékét, amelyeket – tervük szerint – felfognak használni a dolgozatírásuk során.

A diszpozícióban nem szükséges okvetlenül véglegesített tervet kidolgozni: a dolgozat írásakor lehetségesek a módosítások, át lehet formálni a fejezetek és alfejezetek címeit, felcserélni a szempontok és problémák felvetésének sorrendjét, felfognak használni új elméleti forrásokat és empirikus adatokat, újragondolni a tervezett kutatási módszereket stb. A felsoroltak ellenére a jól kidolgozott diszpozíció biztosítja arra, hogy a dolgozat írásakor nem lesznek nagyobb gondok, valamint arra, hogy a jelöltek a dolgozatot világosan, áttekinthetően és rendszerezetten készítik el.

6.2.5 A szemináriumi dolgozat írása

A szemináriumi dolgozat tartalmi vázlata a konkrét témától, problémától, illetve kutatási kérdéstől függ. Ennek ellenére figyelembe kell venni azt, hogy a dolgozat három részből álljon: bevezető, fő és befejező részből.

1. A bevezető rész (bevezetés) olyan alapelemeket tartalmaz, amelyeket a szemináriumi dolgozat fő részében kell pontosan kifejteni. Ez azt jelenti, hogy tartalmazza a problémát (illetve a kutatási kérdést), és a probléma alapján megformált hipotézist vagy hipotéziseket. Részletezze a dolgozatban alkalmazott módszereket és technikákat is. A jelöltek azt is kifejthetik, miért döntöttek a kiválasztott téma és módszer mellett, leírják, milyen nehézségekkel szembesültek (ha akadtak nehézségek) az adatgyűjtéskor stb.
2. A dolgozat fő része (tárgyalás) fejezetekből és alfejezetekből álljon. A tárgyalásban a jelölt mutassa be, részletezze és értelmezze az összegyűjtött adatokat és információkat.
3. Az (összegző) befejező rész (azaz összegzés, befejezés) tartalmazza a lényeges megállapításokat, amelyeket a jelölt levont a szemináriumi dolgozat megírásakor. A befejező részben értékelje a felállított hipotéziseket: elfogadja vagy elveti a hipotéziseket, illetve érvekkel alátámasztva indokolja, miért nem lehet a hipotéziseket teljes egészében elfogadni vagy elvetni. Figyelmeztethet a nyitott kérdésekre, és/vagy a probléma utólagos kutatását javasolhatja. Hozzáfűzheti terveit az egyes jelenség jövőbeli fejlődési lehetőségeiről is.

A dolgozat lényegében egy bizonyos "zárt kört" alkot: azt, amit a jelöltek a bevezetőben megjelöltek (megalapozták állításaikat, ill. hipotéziseiket, meghatározták az alapfogalmakat), a tárgyalásban "kifejtik", argumentálják, elemzik, értelmezik, a befejező részben pedig ismét összefoglalják, értékelik stb. úgy, hogy ugyanakkor figyelmeztetnek a lehetséges nyitott kérdésekre is.

6.3 Terjedelem és forma

A dolgozat terjedelme 10–20 (nyomtatott) oldal (körülbelül 1500 karakter/oldal).

A dolgozat végleges megformálásakor a jelöltek figyeljenek arra is, hogyan jelölik meg az egyes fejezeteket és alfejezeteket, mit és hogyan idéznek, mit sorolnak a megjegyzésekhez, és hogyan jelölik meg őket stb. Rendezniük kell a felhasznált irodalom jegyzékét, az esetleges mellékleteket, megírni a tartalomjegyzékét. A tagolás részletessége a szöveg hosszúságától és a tárgyalt témától függ. A szemináriumi dolgozat esetében a dolgozat követelménye és terjedelme szempontjából értelemszerű a dolgozat fejezetekre és alfejezetekre tagolása (ez utóbbi nem szükséges); részletesebb tagolás talán nem is járulna hozzá a nagyobb áttekinthetőséghez és világossághoz, inkább ellenkező hatás érhető el vele.

Az idézetek is – ha nincs belőlük sok, és ha nem túl hosszúak – a szöveg és/vagy az illető probléma utólagos megvilágításához járulnak hozzá. Az idézéskor és a bármilyen forrás saját szavakkal megírt összegzésekor szükséges a forrásmegjelölés. A dolgozat végén kötelező a felhasznált irodalom, illetve az összes forrás megjelölése. A jegyzékét a szerzők vezetéknevének ábécésorrendjében írják le. Minden alkotás a szerző vezetéknevét és keresztnévét (vagy a keresztnév kezdőbetűjét) kell, hogy tartalmazza; több szerző esetén az alkotás esetleges szerkesztőjének vezetéknevét és keresztnévét, az alkotás címét, kiadóját, helyét és a megjelenés évét. Az irodalom és más források megjelölésekor több módot ismerünk. Részletesebb példák a továbbiakban következnek. A következőket forrásmegjelölés a szövegben az idézéskor és az összegzéskor, valamint a szöveg végén található teljes forrásjegyzék a feltétele annak, hogy a szemináriumi dolgozat osztályozható legyen.

A dolgozat mellékleteket is tartalmazhat. A mellékletekhez tartoznak pl. a fényképek és más képanyagok, terjedelmesebb táblázatok, amelyek utólagos információkat adhatnak a tárgyalt problematikához, de nem olyan fontosak az értelmezésben, hogy be kellene őket illeszteni közvetlenül a dolgozat szövegébe stb.

6.4 Elemek

A szemináriumi dolgozat tartalmazza:

- a címlapot (a dolgozat szerzőjének vezetéknevét és keresztnévét, a tanár-mentor családi nevét és keresztnévét, az iskola nevét és székhelyét, a dolgozat címét, a dolgozat átadásának évszámát és helyét);
- az összefoglalást (80–100 szó);
- öt kulcsszót;
- a tartalomjegyzékét, illetve a dolgozat tartalmát, amelyben legyenek megjelölve az egyes fejezetek és alfejezetek kezdő oldalai;
- a dolgozat szövegét a bevezető, a fő és a befejező résszel;
- a megjegyzéseket (akár vannak, akár nincsenek jelölve az egyes oldalakon a vonal alatt);
- a következőket forrásmegjelölést az idézéskor, illetve összegzéskor;
- a felhasznált irodalom jegyzékét a szöveg végén;
- a mellékleteket (fényképeket, táblázatokat stb. – ha a jelölt felhasználta őket).

6.5 Hivatkozás

A szemináriumi dolgozat olyan forrásokra támaszkodik, amelyeket a jelölt saját szavaival összegez vagy szó szerint idéz. Mindkét esetben szükséges a hivatkozás, amit a szövegtestben folyamatosan (1) vagy a szöveg végén található irodalomjegyzékben (2) kell jelölni.

Ha a jelölt a szöveget szó szerint idézi, az idézetet idézőjelpár fogja közre. Az ilyen idézetek legyenek rövidek, pl. egy-két mondatosak, és csak kivételesen lehetnek hosszabbak abban az esetben, ha a jelölt úgy ítéli meg, hogy erre szükség van. A jelölt saját szavaival is tartalmilag átveheti a más felhasznált forrásokból vett gondolatokat és adatokat – ezeket csak röviden említi meg vagy részletesen bemutatja őket. Mindegyik esetben – függetlenül attól, hogy összegzi a gondolatokat vagy idéz-e – a forrást a szövegtestben meg kell jelölni. A forrásmegjelöléshez a következő mintát javasoljuk:

Ha a forrásmunkának egy szerzője van, közvetlenül az idézett vagy összegzett szöveg után zárójelben jelöljük a szerző vezetéknevét és a mű megjelenésének évszámát.	(Smith, 1991)
Ha a forrásmunkának két szerzője van:	(Hague és Harrop, 2007)
Három vagy több szerző esetén:	(Macur és mtsai, 2008)
Amikor pontosan meghatározott oldalról idézünk vagy összegzünk:	(Smith, 1991: 100) vagy pl. (Smith, 1991: 100–115) A pontos oldalszámokat mindig meg kell jelölni, ha olyan idézetről van szó, amelyben egy-egy gondolatra hivatkozunk, vagy amikor a megjelölt forrásból vettük át az adatot.
Ha a szerző nincs feltüntetve, és annak szerepét egy szervezet vagy csoport tölti be:	(OZN, 2005)
Ha az elolvasott forrás (másodlagos forrás, pl. Jambrek, 1992) egy másik szerzőt (elsődleges forrás, pl. Mannheim) idéz, vagy annak gondolatait összegzi:	(Mannheim, idézi Jambrek, 1992: 33) Ebben az esetben pontosan meg kell határozni a másodlagos forrásmunka oldalszámát is, ahol a szerző az elsődleges forrást összegzi vagy idézi. A szemináriumi dolgozat végén található irodalomjegyzékbe csak a másodlagos forrást jelöljük, ebben az esetben Jambrek művét.

A forrást úgy is összegezzhetjük vagy idézhetjük, hogy nem közvetlenül az idézet vagy az összegzés után jelöljük, hanem közvetlenül *előtte*, például:

Smith (1991) úgy véli, hogy /tartalmi összegzés vagy idézés/ ...

A vonal alatti megjegyzésekben vagy a szemináriumi dolgozat végén rendszerint nem jelöljük folyamatosan a forrásmunkákat, hiszen a megjegyzések a további értelmezéseket és az ehhez hasonló magyarázatokat tartalmazzák. A megjegyzésekben szereplő magyarázatokat is természetesen megfelelően el kell látni forrásmegjelöléssel, ha a jelöltek tartalmilag átveszik vagy idézik valaki gondolatait.

Az összes – a szemináriumi dolgozat szövegében – felhasznált (a leírt szabályok szerint megjelölt) forrásmunkát közölni kell a szemináriumi dolgozat végén található részletes jegyzékben. Az irodalomjegyzéket a szerzők vezetéknevének ábécésorrendjében kell rendszerezni. A jegyzéknek tartalmaznia kell a tartalmilag összegzett vagy idézett forrásmunka valamennyi fontos adatát. A következő mintát javasoljuk:

Egy szerző (vezetéknév és keresztnév), a megjelenés éve, cím, a kiadás helye és a kiadó neve:	Rek, Mateja (2009): Civilna družba v Evropski uniji ali evropska civilna družba. Ljubljana: Vega.
Két szerző esetén:	Haralambos, Michael, és Holborn, Martin (2001): Sociologija: Teme in pogledi. Ljubljana: DZS.
Három vagy több szerző esetén:	Úgy, ahogy két szerző esetén; a szerzők nevét vesszővel választjuk el (az utolsó szerző neve elé nem teszünk vesszőt).
Kötet, könyv, több fejezetből álló gyűjtemény: ha az egyes fejezeteket más-más szerző írta, de nem soroljuk fel mindegyiket, hanem csak a szerkesztőt.	Hewson, Martin, és Timothy J. Sinclair (szerk.) (1999): Approaches to Global Governance Theory. Albany: State University of New York Press.
Egy szervezet vagy csoport a szerző szerepében:	Global Environment Coordination (1994): Facing the global environment challenge: A progress report on World Bank global environmental operations. Washington: Global Environment Coordination Division, Environment Dept., The World Bank.
Egy fejezet a kötetben: megjelöljük a fejezet szerzőjét, a fejezet címét, a kötet szerkesztőjét, a kiadás helyét, a kiadót és a fejezet oldalszámait.	Palan, Ronen (1999): Global Governance and Social Closure or Who is to Governed in an Era of Global Governance? In Martin Hewson és Timothy J. Sinclair (szerk.): Approaches to Global Governance Theory. Albany: State University of New York Press (55–72 o.).
Újságcikk: a cikk címe után a folyóirat címe következik, majd a folyóirat évfolyama, száma és a cikk oldalszámai.	Katunarić, Vjeran (1993): Interkulturalizem. Teorija in praksa, 30. évfolyam, 1–2 szám, 14–25 o.
Weboldal: megjelöljük a szerzőt és a címet úgy, mint a könyv esetében, ezt követően pedig az internetes címet és – zárójelben – azt a dátumot, amikor a weboldalra léptünk.	Prodi, Romano (2001): An Enlarged and More United Europe, A Global Player: Challenges and Opportunities in the New Century. Elérhető a: http://www.europa.eu.int/comm/laeken_council/bruges_en.htm (9. 9. 2002).
Olyan weboldal, ahol nincs megjelölve a szerző:	Splošna deklaracija človekovih pravic (1948): Elérhető a: http://www.unhchr.ch/udhr/lang/slv.htm (10. 7. 2005).

6.6 A tanár segítő munkája a dolgozat elkészítésében

Az érettségi dolgozat az érettségiző önálló munkája, a tanár csak irányítja őt, különösen a munka előkészítésében.

A tanár köteles a munka folyamatát végigkísérni. A tanár-mentornak a következőkre kell összpontosítania:

- a szemináriumi dolgozat megtervezésének előkészítésére és kidolgozására,
- segítségnyújtásra a probléma kiválasztásában; a tanár előkészíti a megfelelő témák kiválasztását, és figyelmeztet a nehézségekre, valamint az ajánlott javaslatok kivitelezésének objektív lehetőségeire,
- a probléma tárgyalásának másféle megközelítéseire, valamint a tárgyalásban alkalmazható különböző megközelítési módok alkalmazására,
- felügyeletre a dolgozatírás alatt.

A tanárnak alaposan át kell néznie a diszpozíciót, majd annak alapján a jelölt elé terjeszti a további munkához szükséges megjegyzéseket és javaslatokat. A tanár köteles – a diszpozíció és a benyújtott vázlat alapján – folyamatosan figyelmeztetni az esetleg felmerülhető problémákra, és rámutatni, hogyan lehetne javítani a szemináriumi dolgozaton. A problémákat a tanár ne oldja meg a jelölt helyett, utasításaival és figyelmeztetéseivel irányítsa a megoldáshoz vezető úton, de a megoldásokat a jelölt maga dolgozza ki.

7 A SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ JELÖLTEK

Az érettségi vizsgáról szóló törvény 4. szakasza kimondja, hogy az összes jelölt egyenlő feltételek közt tesz érettségi vizsgát. A sajátos nevelési igényű jelöltek részére, akiket megfelelő végzéssel irányítottak az adott képzési programba, indokolt esetben pedig más (sérült vagy beteg) jelöltek számára is – hiányosságuk, korlátaik, zavaruk mértékének megfelelően – módosítani kell az érettségi vizsga lebonyolításának, valamint tudásuk értékelésének módját.¹⁴

A következő módosítások lehetségesek:

1. az érettségi vizsgát két részben, két egymást követő időszakban teljesíthetik;
2. meghosszabbíthatják számukra az érettségi vizsga idejét (beleértve a szüneteket is, illetve több rövidebb szünetet iktathatnak be) és szükség esetén meg is szakíthatják a vizsgát;
3. módosíthatják számukra a vizsgaanyag formáját (pl. Braille-írás; nagyítás; a vizsgaanyag szövegének lemezre írása, a vizsgaanyag lemezre vétele);
4. külön helyiséget biztosíthatnak számukra;
5. megfelelően módosítják a vizsga körülményeit (erősebb világítás, az asztal megemelésének lehetősége ...);
6. speciális segédeszközöket biztosítanak számukra (Braille-írógép, megfelelő írószerek, fóliák domború rajz készítéséhez);
7. a vizsgán más személy is segítségükre lehet (pl. az írásban vagy olvasásban, magyar jelnyelvi tolmács, vakok és gyengén látók segítője);
8. számítógépet használhatnak az olvasáshoz és/ vagy íráshoz;
9. módosíthatják számukra a szóbeli vizsgát és a hallás utáni értést mérő vizsgarészt (felmentés, szájról olvasás, jelnyelvre való fordítás);
10. módosíthatják az értékelést (pl. a jelölt betegségéből eredő vétségeket nem tekintjük hibának; az értékeléskor a külső értékelők együttműködnek a sajátos nevelési igényű jelöltekkel történő kommunikáció szakembereivel).

¹⁴ A szöveg az általános érettségi vizsga minden tantárgyára vonatkozik, és értelemszerűen kell alkalmazni az egyes vizsgák esetében.

8 IRODALOMJEGYZÉK

Az általános érettségi vizsgára való felkészülésben a jelöltek a Szlovén Köztársaság Közoktatási Szaktanácsa által jóváhagyott tankönyveket és taneszközöket használják. A jóváhagyott tankönyvek és taneszközök jegyzéke a Középiskolai tankönyvkatalógusban található, amely a Szlovén Köztársaság Oktatási Intézete honlapján (www.zrss.si) olvasható.